

Matuska Márton*

A harmadik falu magyartalanítása

Mozsor 1944-45 fordulóján

Csurog, Zsablya és Mozsor településeket, a Délvidék e három faluját a „fölszabadító” titói hadsereg fegyveresei, a helyi lakosság nagy részének aktív közreműködésével az 1944 októberétől 1945 április derekáig tartó véres kegyetlenkedések során szinte teljesen magyartalanították. Az első két településen történtek azóta már eléggé pontosan föl lettek derítve, Teleki Júlia csurogi születésű amatőr kutató több kötetben, egyre részletesebben és egyre pontosabban feldolgozta, mi történt a szülőfalujában.¹ A volt tömegsír helyén, az egykori dögtemető területén méltó emlékmű is őrzi az áldozatok emlékét. A zsablyai események részletes kutatása csak az 1990-es évek közepén kezdődött néhai Bakos Pál zsablyai születésű finommechanikus segítségével. Ebből született egy átfogó, sok adatot tartalmazó kötet.² Mozsorról azonban, könyvbe foglalva mindeddig csak A megtorlás napjai c. kötetben³ olvashattunk. Jelen tanulmány alapjául szolgált a Mozsor falu magyarsága tragédiájáról szóló, befejezés előtt álló, Mozsor magyartalanítása című kötetnek.

A föltételek megteremtése és az általános körülmények

Nagy változásokon esett át a falu lakossága a kilencszázas évek folyamán, számbelileg és nemzetiségi összetétele tekintetében egyaránt. Az 1910-es népszámlálás szerint a lakosság 3606 lelket számlált, ebből 406-an vallották magukat magyarnak, 3090-en szerbnek, 102-en németnek, 5-en tótnak és 3-an tartoztak az egyebek közé. Jellemző, hogy a húsz évvel korábbi népszámláláskor, amikor még csak szerb nevén, Mošorin nagyközségként volt ismert, csupán 2214 lakost jelez a népszámlálási évkönyv, s a Pallas lexikon közlése szerint csupán szerbek lakták a belterületet. Az 1910-es népszámlálási évkönyv ehhez hozzáad még 194 lakost, akikről megjegyzi, hogy „kültelken” élnek. A negyvennégyes őszi időben e tanyavilágnak külön jelentősége támadt. Az ott élő magyar béresek jó része ugyanis e kültelkiségének köszönhetette, hogy kimaradt a mészárlásból.

---

* Matuska Márton, nyugalmazott újságíró, Magyar Szó, publicista, Újvidék

¹ A legutóbbi kötete: Göröngyös utakon, Óbecse, 2014, a szerző kiadása.

² Matuska Márton: Hová tűntek Zsablyáról a magyarok? A VMDP Történelmi Bizottsága kiadása, Temerin, 2004.

³ Matuska Márton: A megtorlás napjai, Forum Könyvkiadó – Magyar Szó, Újvidék, é.n. [1991]

A titói hatóságok 1945 folyamán igen sokféleképpen készítettek népességi adatokat tartalmazó kimutatást, sokféle célból. Július 30-i keltezésű az alábbi. Készítette A Megszállók és Segítőik Háborús Bűncselekményeit Megállapító Bizottság helyi kirendeltsége az Újvidéki Közeti Bizottságnak címezve, hitelesítette aláírásával Aca Prpić, a kirendeltség elnöke, ráütvé a Helyi (Községi) Népfelszabadító Bizottság bélyegzőjét, vagyis a községi képviselő-testületét.⁴

Az okmány érdemi szövegének magyar fordítása:

„Továbbítjuk a címnek a Mozsor község lakosságának nemzetiségi megoszlására vonatkozó adatokat, éspedig:

1941. április 5-én:

<i>szerbek</i>	<i>magyarok</i>	<i>németek</i>
3458	380	48

1944. október 22-én:

<i>szerbek</i>	<i>magyarok</i>	<i>németek</i>
3200	656	40

HALÁL A FASIZMUSRA – SZABADSÁG A NÉPNEK”

A szövegvégi jelszót a titói érában még évtizedekig kötelező volt használni minden hivatalos okmányon.

Tudni kell, miért éppen ennek a két napnak az adatait kérték a felsőbb szervek. Az első dátum kijelölésénél az volt a döntő, hogy ez közvetlenül a magyar honvédség bevonulása előtti keltezés. Más kérdés, hogy nem tudni, honnan szedték az adatokat. Ide tartozik azonban az is, hogy a negyvennégy-negyvenötös időben a hatóságok mindenütt végeztek valamiféle népességi összeírást, külön csoportosítva a különböző nemzetiségű lakosságot szlávokra és nem szlávokra. Ne feledkezzünk meg arról a körülményről, hogy 1944. október 17-étől 1945 februárjáig a Bánság, Bácska és a Drávaszög – Baranya déli része – katonai közigazgatás alatt állt, melynek egyszemélyes parancsnoka Ivan Rukavina tábornok volt, aki – ez nem mellékes – kizárólag Titónak tartozott felelősséggel, s aki – egy saját közleménye szerint – egyik legfontosabb feladatul azt kapta parancsba, hogy szavatolja az alája rendelt vidéken a délszláv jelleget. A másik keltezés kijelölése abból a szempontból volt fon-

⁴ Forrás: Vajdasági Történelmi Levéltár, F183 jelzet. Az ezen alcím alatt idézettek szintén, de a továbbiakban csupán az idézettek dokumentum keletkezési dátumát jelezzük. Az eredeti szövegek mind szerb nyelvűek – magyar, esetleg vegyesen latin vagy cirill betűkkel írva, általában géppel. Tanulmányunkban a szerző fordításai szerepelnek.

tos, mert ennek kellene tükröznie a partizánok megérkezése kori állapotot. Kétséges azonban, mennyire felel meg a valóságnak a jelölt állapot, mert az alábbi okmányból látható, hogy a „felszabadítóink” korábban érkeztek meg a faluba, s „a délszláv jelleg szavatolása érdekében” intézkedtek is haladéktalanul.

A faluban így történt a hatalomátvétel 1944 októberében.

„TITEL ÉS KÖRNYÉKÉNEK FÖLSZABADÍTÁSA.⁵ -

A II. Sajakási Osztag Titeli Százada⁶ továbbra sem tudott valami lényeges eredményt elérni a német egységek Titel és Újvidék közötti vonulásának zavarásában. Lényegében ezek motorizált egységek voltak, amelyek a titeli Tisza-hidat védték. A század október tizedike táján az Újvidéki Osztag II. Századával megkísérelte megtámadni a titeli híd védőit, a híd védelmére szolgáló bunker magaslati helyzete miatt azonban a gyengén felszerelt partizánoknak nem sikerült lényegesen veszélyeztetniük a hídon a legénységet.

A II. század 16 főnyi csoporttal az október 13. és 14. közötti éjjelen Mozsorban megtámadta az ottani határőrség 38 főt kitevő szakaszát, amely a falu közepén egy házban volt elhelyezve. A ház mellett álcázott bunker volt, amelyről a partizánok nem tudtak. A szürkületben, amikor a támadás kezdődött, a határőrök fölhúzódtak a padlásra, így védekezvén az esetleges gránáttámadás ellen, a gépfegyverük meg a bunkerből hátulról kezdett tüzelni a partizánokra. Ebben a meglehetősen hosszan tartó tűzharcban a határőröknek három, a partizánoknak két sebesültjük lett: Zako Kanazir és Szava Zseljko. Mivel a századnak elfogyott a lőszer, vissza kellett vonulniuk a hegyre. [A Titeli-löszfennsíkot szokás hegynek nevezni. – M.M.]

A Tamaszpont elleni támadást megismételték október 20-a és 21-e között. A fasiszta⁷ katonák ekkor véglegesen elhagyták a falut. Október 20-án a század bevonult Kabolba⁸, lefegyverezte a helyi rendőröket, és létrehozta a néphatalmat.”

Valamint mindenütt megkezdődött a lincselés. Ezt az idézett könyv szerzője így fogalmazza meg:

„A Sajakás-vidék felszabadítása

A Vörös Hadsereg koncentrált egységei október 19-én a becsei hídfőből támadást indítottak. Ezzel támadási feltételük keletkezett a bácskai partizán osztagoknak a visszama-

---

⁵ In: Gyorgye Vászity: Hronika o oszlobodilacskom ratu u juznoj Bacskoj. 389. o.

⁶ Az ott tevékenykedő partizán harci egységről van szó. – Fordításainkban a cirill betűs szövegeket magyar átírásban, a latin betűseket eredeti formában közöljük.

⁷ A jugoszláv és a szerb történetírás – és a politikusok is – a világháborús magyar honvédséget és a magyar államot is következetesen, ma is fasiszta jelzővel illetik.

⁸ Bizonyos, hogy Kabol említése elírás, hiszen a néhány sorral előbbi szövegben a Mozsorban székelő határőr szakasz elleni támadásról írt a könyv szerzője. M. Horváth Orbán az *Eltévedt hősök téves csataterén* című könyvében azt írja, hogy Kabolba október 15-én vonultak be a partizánok.

radott apró ellenséges katonai csoportok, a határőrök, a csendőri és rendőri erők és a «nemzetőrök» ellen. E támadásokkal párhuzamosan az osztagok likvidálták a népellen-ségeket és árulókat, de azon is ügyködtek, hogy felállítsák az új, a néphatalmat. Az osztagok azt tűzték célul maguk elé, hogy a felszabadított helységekben népbizottságokkal várják be az érkező dandárjainkat és a Vörös Hadsereget.”

Másként fogalmazva ez azt jelentette, hogy mindenütt nyomban megkezdődött mindazoknak a – mint maguk a tettesek mondták és írták – likvidálása, akik az új hatalomnak láb alatt voltak, vagy föltételezték róluk, hogy lehetnek majd a kommunizmus bevezetése és tartós uralma során.

Országos tömegirtás

Nem csupán ezen a tájon történt ez így. Itt elsősorban a németeket és a magyarokat irtották, de arról sem szabad megfeledkezni, hogy ugyanilyen vehemenciával számoltak le például a szerb polgári beállítottságú népességgel egész Szerbiában. Csetnikekkel az egész Jugoszláviában, de elsősorban szintén Szerbiában és Boszniában, valamint Horvátországban. Esetenként megtörtént, hogy őket is bevonták az emberirtásba, s aki ebben részt vett, az elnyerte a kommunisták bizalmát, mert cinkosukká vált, s elfelejtették neki a korábbi csetnik mivoltát. Hasonló dolog játszódott le a közeli Zsablyán és a valamivel távolabbi Szenttamáson.⁹ A szerbség azonban azt tartja a legfájdalmasabbnak, hogy áldozatul esett a csetnikek fővezére, Draža Mihajlović tábornok. Valójában a szerbség számára rajta statuáltak példát Titóék, hogyan kell leszámolni a legnagyobb ellenfelekkel. A tábornok története ma már eléggé ismert, 2015-ben az illetékes szerb bíróság rehabilitálta is, de sírját sehogyan sem tudják megtalálni a kutatók. Nincs kevesebb okuk a horvátoknak sem felróni a kommunistáknak azt, ami akkoriban velük történt, 1945 májusában. Ma már ez is ismert. Röviden: a volt Független Horvát Állam teljes hadserege átmenekült a kommunizmus elől Ausztriába, s ott megadta magát az ott tartózkodó brit hadseregrészeknek, ezek meg mindannyiukat visszaadták Titóéknak, s ők az utolsó szálig lemészárolták őket.

Ebben az eszeveszett országos öldöklésben ki törődött olyan apró ügyekkel, hogy mi zajlott le a kicsi bácskai, szerb többségű faluban a

---

⁹ Az előbbire adatok találhatóak Matuska Márton: *Hová tűntek Zsablyáról a magyarok* (A VMDP Történelmi Bizottsága, Temerin, 2004.), valamint Pintér József: *Szenyves diadal, Magyarirtás Szenttamáson 1944–45-ben* (Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, Zenta, 2014.) kötetekben.

magyarokkal? Akár egy ilyen kis falu szerb többségének a határozott ellenkezése ellenére is.¹⁰ Még évtizedek múlva is ugyan ki? Megérkeztek a faluba a győztesek, a „fölszabadítók”. Kezükbé ragadták a hatalmat, és az új társadalmi rend megalapozásának örve alatt eltették útból a nekik nem tetsző tömegeket és egyéneket, és ezt igazságszolgáltatásnak mondták. Áldozataink zöme ma is a falutól mintegy két kilométerre fekvő dögtemetőben porladnak – a helybeliek Lótemető néven ismerik –, s csupán egy félig a földbe sülyesztett betontömb hirdeti enyészésük csúfondáros, csak körülbelüli pontossággal meghatározott helyét.

Mozsori áldozatok

1948-ban Jugoszláviában soron kívüli népszámlálást tartottak. Mozsor lakosságáról ezeket az adatokat találjuk. Összesen: 3035. Szerbek, horvátok, valamint más délszlávok: 2948. Ruszinok és szlovákok: 7. Egyéb nemzetiségűek: 18. Magyarok: 62.

Hová lettek a többiek abból a 656-ból, akik a négy évvel korábbi, az 1944. október 22-én készült kimutatáskor még ott voltak? És hová lett a 40 német?

A fenti táblázathoz hozzá tartozik az alábbi néhány népességi adat az 1953-tól 2002-ig lebonyolított népszámlálásokéból. (A különböző alkalmakkor végzett összeírásoknál eltérő elvek szerint csoportosították a nemzeteket, ezért némelyik kisebb csoportot kihagytunk, mert nem relevánsak a vizsgáldásunk szempontjából, e miatt a különböző népcsoportok összegzése nem adja a teljes lakosságot.)

Népszámlálás éve	Össznépesség	Szerbek, horvátok, montenegróiak (délszlávok)	Jugoszlávok (szintén délszlávok)	Magyarok	Ruszinok	Szlovákok	Egyebek
1948	3035	2947	1	62	2	5	18
1953	3065	2966	1	57		4	37
1961	2906	2848	5	30		8	15

¹⁰ Történetek ugyanis ilyenek. Példa rá az, ami a már említett közeli Alsó- és Felsőka-bolban esett meg. Ott ugyanis néhány helybeli magyar élete kockáztatásával megmen-tette 1942-ben a helybeli szerbeket, kettőnek közülük mégis mártírjaink sorsára kellett jutnia, s a harmadik is csak azért maradt életben, mert nem volt elérhető.

1971	2694	2633	8	24	1	9	19
1981 ¹¹	2483	2339 ¹²		21			
2002	2763	2678		7			

A partizánok megérkezésétől kezdve tehát ismét új világ kezdődött Mozsorban, mint ahogyan az egész kelet-európai régióban is. Az új világrend az első napokban feszült várakozással telt el, azzal, hogy néhány embert – szinte csak úgy mellékesen – azonnal likvidáltak. Hasonló változások idején az ilyesmi nem ritka jelenség. Erről – és más, jóval tömegesebb likvidálásról – készült egy dokumentum is, de csak jó háromnegyed év elteltével. Idézzük teljes egészében a szerb szöveget, természetesen fordításban, meghagyván a magyar nevek torz írásmódját, csupán a magyar nevekben helyesbítettük a mellékjeles betűk írásmódját.

„AZON MAGYAROK NÉVSORA

akiket Mozsorban a Népbíróság halálra ítélt, és akik felett az ítélet végre lett hajtva. Megjegyzés- A felsoroltakon kívül 1944. október 23-án, miután felszabadították Mozsort, a helyszínen agyonlőtték Zórádi Sándort és ifjú Balázs Györgyöt a Kabolból való Nešin Ilija elvtárs korábbi meggyilkolása miatt. A vizsgálati fogságban meghalt Pavity Pista.

Mozsorban, 1945. július 28-án.

*A HNFSZB titkára
S. Dudarski”*

1/.	Balázs Janko ¹³	24/.	Pushti Lőrinc
2/.	Balog Sándor	25/.	Pálfí Jóska [idősb, főbelőtték]
3/.	Búza János [1913, dum-dum	26/.	Petrik Antal

¹¹ Ettől az esztendőől megváltozott a nemzetek szerinti csoportosítás kritériuma, ezért az adatok összevethetetlenek a korábbiakkal. Emiatt a továbbiakban csak a feltüntetett csoportokra vonatkozó számokat közöljük. Az 1991-ben esedékes népszámlálást csak egy esztendővel később tartották, amikor már hatalmas, a háború miatti népmozgások folytak, ezeket emiatt nem tartjuk érdekesnek közölni.

¹² Ettől az évtől kezdve lényegesen megváltozott a nemzetiségi csoportosítás módszere, új kategóriákat vezettek be, emiatt nehéz a korábbiakkal az egybevetés, így csak a szerbek és a magyarok lélekszámát vesszük figyelembe, ez az oka annak, hogy összesítésükkor nem adódik a teljes népesség száma

¹³ A magyar keresztnevek ilyen torz – a helybeli szerbek hétköznapi beszédmódjában használt – írásmódja a bizonyíték arra, hogy a személyazonosítás nem írott dokumentum alapján történt. Ez minden akkori időből rendelkezésünkre álló hivatalos dokumentumra vonatkozik.

	golyóval]		
4/.	Balázs György	27/.	Pusztai Ferenc
5/.	Balázs Péra [Péter]	28/.	Pálinkás András
6/.	Grácsik Pista	29/.	Rideg Janika [Kézzel hozzáírva: bevonulás]
7/.	Grácsik Ferenc	30/.	Tót János [[1921-ben vagy 22-ben szül.]
8/.	Grácsik Sándor	31/.	Topár Sztevan [István, főbelőtték]
9/.	Ditrih Danilo	32/.	Topár György [Az előbbi apja, főbelőtték]
10/.	Gyeviki Petar	33/.	Téglási Lajos [Kézírással: ügynök]
11/.	Gyeviki Ferenc	34/.	Idősb Téglási Ferenc
12/.	Zsáki Pista	35/.	Török Misa [Mihály, agyonverték]
13/.	Zsáki Palika	36/.	Fejes [helyesen Fejős] Lukács
14/.	Juhász Jóska	37/.	Szilák Sándor [József Apja]
15/.	Juhász Kálmán	38/.	Szili András
16/.	Kovács Imre	39/.	Petrov Vlada
17/.	Magyar Ferenc	40/.	Rózsa György
18/.	Mészáros Pera	41/.	Köves István
19/.	Pavics Lajos	42/.	Lukács István
20/.	Petrik Vince	43/.	Balázs Julianna
21/.	Penyof Ferenc	44/.	Pavity Pista, meghalt a börtönben ¹⁴
22/.	Pintér János		
23/.	Idősb Pintér Pera		

Az okmányt a titkár neve fölött olvasható betűkkel rövidített He-lyi Népfelszabadító Bizottság pecsétjével hitelesítették. Van rajta egy, az okmány bejegyzésére vonatkozó bélyegző is, de ebből csak az olvasható ki, hogy az 52. sorszám alatt iktatták Újvidéken 1945. október 9-én. Rá van írva: szigorúan bizalmas.

¹⁴ Az itt olvasható megjegyzés utal arra, hogy az áldozatokat kínvallatták. Ugyancsak a Vajdasági Levéltár jelzett dobozában található a Tündéresen készült, 1945. május 21-i keltezésű, kézzel írott dokumentum, amely az 1944. november 2-án ott kivégzett 17 személy nevét tartalmazza, közülük hatnak a neve mellé írták ugyanezt.

Van egy majdnem teljesen azonos másik okmány is, de annak a címe szerint nevezettek a razzia (1942. január) miatt lettek kivégezve. A 39. sorszám alatt említett személy neve ebben Petrov Vlada Vinceként szerepel. Az okmány végén ez a szöveg áll még: *„Megjegyezzük, hogy a felsorolt bűnözők, Köves István római katolikus lelkészt kivéve, mindannyian Mozsorból valók, földművesek – magyarok.”*

Ők lennének tehát az áldozatok? Bizonyosan nem csupán ők.

Ádám István névsora és a „bűnösök” kiismerhetetlen további névsorai

Ádám István temerini lakos az 1990-es esztendők második felétől Temerinben, szinte házról-házra járván gyűjtötte a helybeli magyar áldozatok adatait. Így került kapcsolatba néhai Buza Iлона mozsori születésű asszonnyal¹⁵, aki emlékezetből fölsorolta, szerinte kik veszték oda a vérengzésben. Adatait a fentebbi címen közölte a Vajdasági Magyar Demokrata Párt Csorba Béla által szerkesztett közlönye, a HÍRLAP az 1999. november 1-jén megjelent számának 4. oldalán. A 48 nevet tartalmazó listán 22 olyan találtunk, amely a hivatalos táblázatban nem szerepel.

Nehéz lenne ellenőrizni, hogy a levéltárban található sok-sok további névsorban kik szerepeltek már e két eddig említettben és kik nem.

E miatt az összegezés is eléggé bizonytalan végeredményt ad.

Az egyik lista *„Azoknak a bűnözőknek a névsora, akiket a «razzia» miatt halálra ítélték, és golyó által kivégeztek”,* a másikban található megnevezés: *„Magyarok névsora, akiket a Népbíróság Mozsorban halálra ítélt, és az ítélet végre lett hajtva.”*

Ezek szerint tehát abban az időben Mozsorban volt bíróság? Folytatott eljárást ilyen ügyben? Joga volt kivégeztetni 44 – vagy ki tudja hány – magyar személyt a faluban lakó 656 közül? Kikből állt, milyen szerv volt az az említett Népbíróság? Milyen szerv hajtotta végre az ítéletet?

A dokumentumok alapján a tényállás a következő.

Éveken át működött az országban egy országos testület, amelynek voltak alárendelt szervei minden köztársaságban, a köztársaságoknak és tartományoknak pedig alszervei a körzetekben, a járásokban, a

---

¹⁵ Ádám I. adata téves feltételezésen alapul. Nevezett Buza Iлона Valójában zentai születésű volt, csak Mozsorba ment férjhez.

városokban és a lakott helységeken, illetve a kisebb településeken egy nagyobb közigazgatási egységnek a kirendeltsége működött. Ilyen volt a helyzet Mozsorban. Egységes nevük szerbül: Komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača. Magyarul: Megszállók és Segítőtársaik Vajdaságban Elkövetett Bűntetteinek Feltárását Végző Bizottság. A vajdasági bizottság újvidéki körzeti szerve 1945. július 13-án levélben fordult a mozsori Helyi Népfelszabadító Bizottsághoz, vagyis nem a saját kirendeltségéhez, hanem a községi képviselő-testülethez. Idézzük.

„Mozsor Helyi Népfelszabadító Bizottságának

A címzett bizottság többszöri sürgetésünk és a helyszínen adott azon utasításunk ellenére, hogyan kell kijavítani a Megszállók és Segítőtársaik Vajdaságban Elkövetett Bűntetteinek Feltárását Végző Bizottság döntését, amellyel Mozsor magyarságát háborús bűnösökké nyilvánították, a [Helyi Népfelszabadító] Bizottság mind a mai napig nem járt el utasításaink szerint.

Mindenekelőtt már korábban követeltük, részletesen elemezzék azon döntésünket és adják meg azon személyek végleges és pontos névsorát, akik részt vettek a razziaiban, illetve azon személyekét, akik a razzia folyamán a helyszínen tartózkodtak. Bizottságuk már az első alkalommal, amikor megküldte az 1942-es razzia magyar férfi és női bűnöseinek névsorát, téves adatokkal szolgált, mert olyan magyarok nevét is besorolta, akik akkor nem is laktak Mozsorban (például Márton Lajcsika és mások), ugyanakkor kihagyott sok magyart, akik annak idején Mozsorban éltek, de a razzia vagy a fõlszabadulás után elmentek Mozsorból, és másutt telepedtek le (például Paróczy¹⁶ és mások.)

Mindezek miatt szükséges, hogy a Bizottság megbízza egy hivatalnokot, akit személyesen kötelez, hogy készítse el azon magyarok végleges névsorát, akik a razzia alatt Mozsorban laktak, és azon magyar nőket is, akik a razziában részt vettek, és Mozsorban laktak.

A Bizottságnak már el kellett volna készítenie a követelésünkre azon magyarok névsorát, akik felelősek a razziáért, de szökésben vannak, azzal a kikötéssel, hogy ez a névsor a legegyszerűsebb módon készüljön.

[A levél a továbbiakban sok dörgedellel elmarasztalja a mozsori hatóságot, s fenyegeti is, hogy mi fog történni, ha három napon belül, vagyis július 16-áig nem végzi el a kirótt feladatot. Majd így végződik.]

---

¹⁶ Nyilván arról az újvidéki személyről van szó, aki a helyi nagykocsmát bérelte, melynek a pincéje szolgált börtönül a kínvallatásnak alávetett, majd kivégzett magyaroknak. Ha helyes ez a feltételezés, akkor az tűnik furcsának, hogy a fenti okmányban igencsak megdorgálják a Bizottságot a korábbi mulasztásai miatt. Még az is lehet, hogy a volt elnök ismerte legjobban ezeket a mulasztásokat, s azért került magasabb pozícióba, hogy ezt számon kérje a HNFSZB-on.

A fentebb kértek teljesítésére a Bizottságnak 1945. július 16-áig adunk határidőt, azzal a kikötéssel, hogy minden névsort a jelentésekkel és az elaborátumot küldönc útján kérjük.

Amennyiben a Bizottság a fenti követelések tekintetében a megadott határidőn belül nem jár el, értesíteni fogjuk a Járási Bizottságot, úgyszintén az Országos Bizottságot Belgrádban, hogy tegyék meg a szükséges intézkedéseket, tekintettel arra, hogy a Bizottságnak egy ilyen fontos és érzékeny ügyhöz a legkevesebb ideje volt, és amelyet végtelenül felelőtlenül és gondatlanul kezelt, úgyhogy megtörtént, hogy a névsorok nem teljeseek, pontatlanok és csonkák voltak.

SÜRGŐS – a határidő 1945. július 16.

[Kézzel beírva]: *Például: a megállapított gonosztevők névsora*

Halál a faszizmusra – Szabadság a népnek!

Referens helyettese

Újvidék körzet referense

Ž D Tubić¹⁷

[Olvashatatlan]“

A mozsori magyarokról készített sokféle névsor között van egy olyan is, amely – a későbbi kitelepítés ismeretében – arra enged következtetni, hogy a falu teljes magyarságának elmarasztalására nem hirtelen támadt meggondolatlan ötlet alapján, hanem sokáig és alaposan meghányt-vetett mérlegelés után került sor, s a döntéshozó felső szervek a maguk módján valamiféle jogi fedezetet kerestek, ne tűnjön a helyi magyarok elmarasztalása kollektív büntetésnek.

Egy ilyen okmány is valójában egy táblázatos kimutatás: *A mozsori illetőségű felnőtt magyar férfilakosság névsora*. Ha ezt összevetjük a kiüldözöttekével – a háborús bűnössé nyilvánítottakéval, illetve a járeki haláltáborba hurcoltakéval – akkor világossá válik, hogy a teljes férfilakosság névsorához hozzáírták a többi, még élő fölnőttét, s így keletkezett a háborús bűnösöké.

Napokon át tartó kínvallatások

Az okmányokban utalás sincs arra, ki, mikor, hol, miért ítélte halálra a lemészároltakat; mikor, hol, ki hajtotta végre az ítéletet; ki, mikor, hova szállította a tetemeket, ki, hol ásta el őket. Az előkészületekről azonban van néhány fontos irat.

Egy közülük így kezdődik.

---

¹⁷ Nem biztos, hogy az aláírás általunk megfejtett olvasata pontos. A következő okmányon azonban, amely néhány hónappal korábbi keltezésű, egyik aláíróként a Helyi Népfelszabadító Bizottság elnöke szerepel, egészen világos, hogy Miloš G Tubić van írva. Talán időközben avanszált.

„NÉPFELSZABADÍTÓ BIZOTTSÁG

M O Z S O R

J E G Y Z Ő K Ö N Y V

azon magyarok kihallgatásáról, akik 1942-ben [ortodox] karácsony napján részt vettek a szerbek elleni razziában. Felvételét Mozsorban 1944. október 31-én a Népfelszabadító Bizottság Vizsgálóbizottsága előtt.

Jelen vannak:

*Tubić Žarko mint a bizottság elnöke,
Prugić Aleksandar mint jegyzőkönyvvezető*

*Matejašev Boško és Radosavljević
Branislav mint tanúk”*

E bevezető alapján leszögezhető, hogy a Vizsgálóbizottság valójában két tagból állott, vagyis az elnökből és a jegyzőkönyvvezetőből. A 18 oldalas, sűrűn gépelt – oldalanként 60 sort tartalmazó – iratot annak végén fent nevezettek saját kezűleg valamennyien aláírták, ebből derül ki, hogy a tanúk a helyi önkormányzat – a NFSZB – nevében voltak jelen. A jegyzőkönyvből csak az látszik, mit mondtak a bizottság előtt szereplők. Még csak az sem érthető meg, hogyan kerültek oda. Arra sem utal az okmány, hogy kérdések hangzottak volna el, így hát az sem meglepő, hogy a kínvallatásra sincs utalás, noha – mint más forrásokból kétségtelenül megállapíthatjuk – akár halálra is kínozták a vallatottakat. A kihallgatottakat sorszámozták, összesen 62 személyt, ám mindannyiuk neve fölé kézzel oda van írva egy, az ő sorszámuknál jóval nagyobb, minden bizonnyal szintén kihallgatott személyek sorszáma. Így az itt 1-es sorszámú kihallgatott személyé fölé a 46-os szám került. A jegyzőkönyv szenttelenül íródott, pusztá száraz tények rögzítésének tűnik, a körülmények ismeretében azonban a kihallgatás kétségtelenül nem így folyt, hiszen a vallomást tevők szörnyű gyilkosságaikról vallanak, a leírtakat olvasván szinte azt mondhatnánk, buzgón, lelkesen. A jegyzőkönyv magyar betűs írógépen készült, a szerb nevek is magyarosan, mellékjeles szerb betűk nélkül. A Žarko pl. Zarko.

Az okmány végén föl van tüntetve, hogy a jegyzőkönyvet a jelzett napon 23 órakor fejezték be. Elgondolkodtató, hogyan lehetett 62 – vagy 107, amint a 62-ik sorszám jelzi – halálra rémített embert ennyi idő alatt kivallatni. Nem tudni, közülük hányat vetettek alá szörnyű kínzásnak.

Példák egy-egy személy vallomásából.

A 12. sorszám alatt említett Balázs Gyura vallomása:

„Beismerem, hogy tevékenyen részt vettem az 1942 karácsonyán [tehát 1942 januárjában] rendezett razziában. A pravoszláv karácsony másnapján, a katonaság megérkezése után bementem a községházára, de annak az első napnak az estjén én senkit sem állítottam elő, s a szerbek Tiszára szállításához és megöléséhez sem volt semmi közöm.

Csak a kezdet utáni második napon Szili Andrással mentem el, és a községházán előállítottam Maletin Genó feleségét, az anyját és két gyermekét, ő maga meg már ott volt bezárva.

Később, a razzia során Kovács Imrével betereteltük a községházára Jašo Mutićot és feleségét, úgyszintén Vujica Beločić feleségét és mostohalányát, valamint körülbelül 15 cigányt. Az említettek előállításának dátumára nem emlékszem.

Való igaz, hogy egy alkalommal, amikor a razzia idején hazamentem, a feleségem szoba hozta Geno Maletin családját, de most nem emlékszem már, mi okból, mert akkoriban mindennap részeg voltam.

Igaz, hogy mindjárt a razzia után Radica Ivanović házából sok holmit elvitünk. A családja eltűnt a razziában.

Más semmire nem emlékszem.”

A 13. sorszám alatt említett Kovács Imre vallomása:

„A razzia már tartott, amikor két csendőrrel elmentem, és előállítottuk a községházán Krunic Rade-Linjakot, és ugyanaznap Tubić Živant.

Azt hiszem, a razzia utolsó napján történt, amikor Petrik Antallal és még egy magyarral, akinek a nevére nem emlékszem, elmentem, és előállítottunk egy fiatalembert, aki Branko Beločić házában vendégeskedett.

Nem emlékszem, hogy én állítottam volna elő Bedov Stevant, de nem is tagadom, hogy megtörténhetett.

A razzia más részleteire nem emlékszem, de annyit mégis tudok, hogy Petrik Antal azon volt, hogy Uroš Jovanović borbélyt meg kellene ölni.¹⁸”

A 28. sorszám alatt említett Marton Lajos vallomása:

„Nem ismerem be, hogy részt vettem volna az 1942-es karácsonyi razziában. Én akkoriban nem is jártam a faluban. Apám abban az időben községi albíró volt, és ő akkoriban csupán bejárt a községházára, szinte mindennap, később meg arról beszélt, hogy a magyaroknak nem kellett volna öldösnüök a szerbeket.

Más kijelentésem nincs.”

A 32. sorszám alatt említett Téglási Ferenc vallomása:

---

¹⁸ Jakubec György közlése: Petrik gyermektelen, robosztus, rendkívül erős ember volt. Felesége mesélte ismerőseiknek, hogy férjét éjjel-nappal verték, kínozták, bántalmazóit külön dühítette, hogy súlyos sérülései ellenére soha egy jajszó ki nem tört belőle.

„Az 1942-es [szerb] karácsonyi razzia idején nem voltam Mozsorban, hanem a Bánságban, az écskai uraságnál, Mozsorba csak 1942 februárjában jöttem.¹⁹

A határőrök mintegy két héttel Bácska felszabadulása előtt behívtak, adtak puskát, s velük kellett mennem Zaka Kanazirhoz házkutatásra. Amíg a háza előtt vára-koztunk, mert a kapu be volt zárva, és érdeklődtünk, hogy Zaka otthon van-e, hallottam, hogy nyílik a konyhaajtó, mire én a kapura álltam, és észrevettem, hogy a ház mögé akar bújni, rálöttem, és megsebesítettem. Nem sikerült elfognunk, a kerten keresztül fölszökött a hegyen az erdőbe.”

Az 56. sorszám alatt említett Szalai Bálint vallomása:

„A negyvenkettes karácsonyi razziában nem is vehettem részt, mert akkor nem is voltam Mozsorban. 1941 októberétől 1944 augusztusáig katona voltam. Mozsorban 1943 márciusában, amikor oda vezényeltek, megismerkedtem a mostani feleségemmel. A szolgálati időm leteltével eljöttem a feleségemhez Mozsorba, itt ért a felszabadulás.”

A másik jegyzőkönyv. A fentebb idézettnél két nappal később készült. Ezt teljes egészében idézzük fordításban.

„J E G Y Z Ő K Ö N Y V

felvétel 1944. november 2-án a Helyi Népfelszabadító Bizottság ülésén, melynek napirendje Népbíróság felállítása háborús gonosztevők elítélésére.

Jelen vannak: Miloš Tubić elnök, Boško Matejašev titkár, Mladen Matejašev, Nedeljko Marčić, Svetozar Živković és Mika Jovanović mint tagok.

Az ülés megnyitása után az elnök javasolja, hogy alakítsunk Népbíróságot a háborús bűnösök elítélésére, majd felolvassa a kihallgatások jegyzőkönyvét.

A jelenlévő tagok ezt tudomásul veszik, s javasolják, hogy a bíróságba kerüljenek be az alábbiak:

Elnöknek Živković Svetozar, jegyzőkönyvvezetőnek Prugić Aleksandar.

Tagoknakul: Etinski Veljo, Kanazir Milica, Stefanović Svetislav, Savin Dušan, Ivanović Paja, Maletin Kuzma, Marić Miša, Kanazirović Draga, Jelovac Svetozar, Tubić Sima, Kanazir Stojan, Maletin Sava, Đurđević Mija, Živković Stevan, Bedov Paja, Jurišin Rada, Stanojev Uroš, Tubić Dušan, Radosavljević Branislav, Jelovac Nedeljko, Kurućin Aleksa, idősb Krunić Aca, Beljanski Gavra, Kolarić Vita, Jovanović Rada Tošin, Maletin Stevan, Radić Živka, Kurućin Mirjana, Subotin Pavica, Subotin Zora, Banjac Mita, Dobanovački Jagica, Dimitrov Živan, ifjú Maletin Rada

A jelenlévők tudomásul veszik a beterjesztett névsort a Népbíróság felállítására, hogy ítélkezzen háborús bűnösök felett azon különféle bűncselekmények ügyében,

---

¹⁹ Szintén Jakubec György közlése: Édesanyámtól hallottam, hogy Téglásinak két árvája maradt. Még kiskorúak voltak ugyan, a helyi szerbség azonban arra kényszerítette őket, hogy ők legyenek a falu kanászhai. Általában a falu kanászhai a település kevésbé megbecsült szegényei közül kerültek ki. Az édesapa meghurcolása után kirabolták őket, nem sok idő múlva az apa meg is halt, az özvegy 1946-ban férjhez ment elhunyt férje testvéröccséhez, akitől született még egy gyermek.

amelyeket a szerb népesség ellen elkövettek a megszállás három éve alatt, azzal a föltétellel, hogy az ítéletet annak meghozatala után közzé kell tenni, és a nép beleegyezését ki kell kérni.

Titkár

Matejašev Boško s. k.

Elnök

Tubić G. Miloš s. k.

[A HNFSZB pecsétje]"

Bizonyos, hogy a fenti két okmánnyal valami nincs rendben. Az egyik ugyanis, amely a kihallgatások jegyzőkönyve, október 31-én készült, s tartalma szerint a kihallgatások aznap zajlottak le. A másik két nappal későbbi, ez a községi képviselő-testület ülésének jegyzőkönyve, s rögzíti, hogy az ülésen csupán hat személy volt jelen, nevezetesen az elnök, a titkár és négy tag, de még azt sem tudni, vajon e tanúk tagjai-e a HNFSZB-nek. Ezek szerint ők választották meg a 34 tagú „Népbíróság” testületét. A „bíróság” ülésezéséről, annak lefolyásáról, az ítéletről, annak meghozataláról, közzétételéről – hiszen a kinevezési jegyzőkönyv szerint ezt meg kellett tenni –, s arról, hogy a nép az ítéleteket hogyan fogadta, a levéltári anyagok között nincsen okmány. Föltételezhető, hogy esetleg a sok ember megölése tervezésének tudomásulvétele után a helybeliek megrettentek, és ellenvéleményüknek adtak kifejezést. Megtörtént ilyen Újvidéken is, ahol pedig – mint néhai dr. Gál György történész leírta – a városban hiszterizált tömeg heteken át, üvöltve követelte sok-sok ember legyilkolását²⁰, s ilyen lincshangulat ellenére Hegyi József volt rendőrnyomozó akasztásakor sokan hangosan sajnálkozásuknak adtak hangot.²¹

Mozsorból arról sincsen dokumentum, hogy az ítéletet kik, mikor és hol hajtották végre. Csupán a tanúktól lehetett erről értesülése a kutatónak. Nem is kevés.

Néhai Petrik Verona *Legenda a bácskai magyarokról* című, már említett tanulmánya soraiból például arról értesülünk, hogy: „Minden magyar apát a pincébe csuktak,/ Bűnöst, bűntelent egyformán kínoztak.” Majd: „Azokra nézve, kit ki akartak végezni, / Rettentő kínjuk tartott 11 napig.” Továbbá ezt meg is ismétli: „11 napig tartottak a kínok. / Minden nap háromszor halálra kínoztak, / Éjjelenként pedig kínozták, míg ki nem fáradtak,” Vagyis a kínozó bele nem fáradtak a bezárt emberek sanyargatásába.

---

²⁰ Lásd: Matuska Márton: Az elhallgatott razzia.

²¹ U.o. 185. o.

Azt is csak elképzelni lehet, ezen az egyetlen napon hogyan folytatható le a sok-sok ember kihallgatása. A kocsma pincéjéből előcibálták a tizenegy napon át kínzott embereket. Némelyek annyira meg voltak gyötörve, hogy föl sem fogták, mi történik velük, hiszen aki „meghalt a börtönben”, azt is a többiek szeme láttára verték-kínozták agyon. Azt nem tudni, valójában a nap melyik órájában kezdték a kihallgatásokat. Megismételjük: a jegyzőkönyv szerint valamennyi október 31-én zajlott le. Tételezzük föl, hogy korán kezdték, hiszen a falusi életrend szerint a nap napkeltével kezdődik. Talán nem sokat tévedünk, ha föltételezzük, hogy hét óra körül volt. Huszonhárom óráig rendelkezésre állt 16 óra. Ez kitesz 960 percet. Ennyi idő alatt kihallgattak 62 – esetleg 107 – személyt. Ez alatt volt idő fölvezetni őket a pincéből a terembe, majd meghallgatták a föltett kérdéseket? S válaszoltak? Ekkor történtek a szembeállítások? Az elhangzottakat le kellett gépelni. Vajon csak a kéttagú Vizsgálóbizottság kérdezgette az előállítottakat, vagy a tanúk is? Semmi sem utal arra, hogy a vádak ellen a megvádoltaknak módjuk volt bármit is a mentségükre mondani. Nyilván eszükbe sem jutott, de nem volt sem módjuk, sem joguk tanúkat megidézni. Okkal föltételezhető, hogy ott, a kihallgatások alatt is folyt a verés, kínzás, azoknak a megtörése, akik nem voltak hajlandók mindent, de mindent beismerni, amivel terhelték őket, amit a kihallgatók akartak. Sőt, a tanúk emlékezete szerint bárki bemehetett a kihallgatásul szolgáló terembe, és ott fölléphetett akár vádlóként, akár tanúként vagy mindkét minőségben, de akár üthette-verhette is a vallatotat.

Bizonyosan állítható, hogy a vallatás a fent említett módon zajlott le, de nem azon a napon, amikor a jegyzőkönyvet fölvtették, hanem tizenegy napon át folyamatosan, ahogyan a Legenda szerzője írta, közben följegyzéseket készítettek, s ezeket összegezték október 31-én.

Az ítéletnek mondott döntés hivatalosan nem születhetett meg előbb, mint a Népbíróság kinevezése. „*November 2-án megkötözve golyó elé hajtották*” a halálra szántakat, írja a Legenda szerzője. A kivégzés – valójában tömeggyilkosság – ugyanazon a napon történt, amelyen a furcsa összetételű „Népbíróság”-ot kinevezte a még furcsább létszámú és összetételű helyi hatóság – a HNFSZB.

A Mozsorban likvidáltokról annak megtörténtekor talán nem is készült pontos kimutatás, legalábbis a levéltári adatok között csak egy későbbi van.

Furcsa, hogy Köves István katolikus pap neve a kivégzettek említett, utólag készült névsorában szerepel mint likvidálté, a kihallgatottak

között azonban nem. Bizonyára akkor még nem hozták el Magyarországról, amely nemzetközi vonatkozású eseményről nincsen semmiféle okmány. Elégge közismert, hogy a jugoszláv hatóságok akkoriban azt tettek Magyarországon, amit akartak. Megtudták, hogy a keresett személy hol tartózkodik, elmentek érte, és magukkal hozták Mozsorba.

Két kilométerre a falutól, a Lótemetőben, félig a földbe sülyesztve egy betontömb emlékeztet csupán a történetekre, amelyet néhány magánszemély helyezett oda 2008-ban.

További kihallgatások, névsorok, újabbnál újabb „gonosztevők”

A tömegmészárlás után azonban a gyilkosok nem hagyták abba a falu magyar lakosságának a zaklatását, állandó rettegésben tartva őket. Igen sok újabb kihallgatási jegyzőkönyv készült, de vannak följelentések is. Ezek készítésére és begyűjtésére csak az után kerülhetett sor, hogy a majdnem félszáz embert egyszerre kivégezték. A vétkességük igazolására szolgáló följelentéseket ugyanis nem volt idő korábban elkészíteni, mert a helybeli szerb lakosság körében is voltak olyanok, akik nem értettek egyet a gyilkosságsorozattal, s úgy kellett egyre többeket rávenni, hogy írásbeli följelentéseket adjanak át a hatóságnak. Nem csekély haszonnal járt beállni a följelentők sorába, hiszen a likvidáltak, háborús bűnössé nyilvánítottak vagyonaát az országos törvény rendelkezései szerint el kellett kobozni, és ezt sok helyen úgy értelmezték, hogy szabadon rabolható, noha egyre szigorúbban kellett rá vigyázni, mert az állam is számított rá.

Igen hamar, már 1944. október 25-én elkészült *Az 1942-es razzia magyar felelőseinek betűrendes névsora* című összeállítás, rajta 37 névvel, mindegyik mellett megemlítve, hogy melyik szerb lakos elhurcolásáért felelős. Van névsor például a Nyilaskeresztes Párt tagjairól és az SS-ben szolgálókról. Ez utóbbit érdemes idézni, már csak azért is, mert az 1945. március 14-i keltezésű, 176 nevet tartalmazó névsorban csupán egyetlen ilyen magyar személyt említenek, emebben pedig többet.

Van egy ilyen kimutatás: *„Azon személyek névsora, akik Mozsorból az SS egységeiben szolgáltak.”*

Jellemző, hogy a 14 SS-önkéntes között öt napszámos és két segéd van. Az összes közül talán az egy szódagyárosról föltételezhető, hogy a falu átlagánál talán jobb módú volt, valamint az is, hogy a katonaságnál közülük senki sem jutott még altiszti ranghoz sem.

Azután készült egy ilyen táblázat is: „*Azon magyar nemzetiségű nők névsora, akik ellen bizonyítékok vannak, hogy a megszállás idején részt vettek a bűncselekményekben*”. A keltezés nélküli okmányon 74 helybeli magyar nő neve olvasható.

Nem tudni, mikor készült az a névsor, melynek a megnevezése magyarul: „*Mozsor azonosított bűnözőinek névsora*”, rajta felsorolva 137 név, közöttük hat nőé.

Az embereket a tömegmészárlás lezajlása után még hónapokon át idézgették és vallatták. November 4-én, 13-án, 17-én, 19-én, 21-én, 24-én, 25-én, december 6-án, 8-án, 11-én, 17-én és 1945. január 10-én, június 25-én készült kihallgatási jegyzőkönyvek találhatóak a levéltárban. Megtörtént, hogy a kihallgatandó beteg volt, őt a betegágyában vallatták, s a jegyzőkönyvet emiatt kézzel vették föl. Összesen 107 személy tett vallomást a felsorolt napokon. Esetenként csak a kihallgató és a jegyzőkönyvvezető előtt.

Se vége, se hossza a sokféle névsornak. Az F 183 jelzésű dobozban L7 jelzéssel található egy iratcsomó Spisak zločinaca za titelski srez (A titeli járás gonosztevőinek névsora), benne a „gonosztevők” többféle névsora, kettő közülük külön jelölve I., illetve II. sorszámmal. A nevek előtti sorszám némelyeknél ezekben piros ceruzával be van karikázva, de nincs utalás arra, ez mit jelenthet. A kihallgatottak személyi adatai mellett egyebek között külön rovatban van leírva, milyen állítólagos bűncselekménnyel vádolják az illető személyt, de inkább mondható, hogy bűncselekmények halmazával. Sok esetben nem volt elég a kijelölt hely, ezeknél a megfelelő helyre be van ragasztva egy-egy összehajtogatott papír, rajta akár több gépelt oldalt kitevő leírás az illető állítólagos bűncselekményeiről. A titeli járás bűnössé, gonosztevővé nyilvánított személyeinek nevét tartalmazó első névsor mintegy 650 nevet tartalmaz. Egyik rovatban az adatok között számok szerepelnek, de csak egy utalást találni arra, hogy ezek mit jelenthetnek, pedig valakiknek fontos lehetett, hiszen némely név mellett akár 50, sőt száz, de akad, akiknél több ezer ilyen szám található. A járás területén gonosztevőkké nyilvánítottak egyik névsorában található az utalás. Szerbül: Redni broj spiska. Magyarul: a névsorban szereplő sorszám. Vajon milyen névsorról lehet szó? Saját föltételezésünk szerint valami magasabb szinten készítettéről. Legvalószínűbbnek tartjuk, hogy a szóban forgó személyt, akinek a neve mellé ezeket odaírták, személyesen felelős azoknak a haláláért, akik az 1942-es razzia összes áldozatainak a névsorában az idézett sorszám alatt szerepelnek a Redni broj spiska adatai között. Szegi Jenő magyar hon-

véd ezredesnek, a Titeli Járás katonai parancsnokának neve mellett ugyanis 50 szám van föltüntetve, Majer Gyura (?) titeli német orvos neve mellett 440, hogy csak kettőjük példáját idézzük.

Minden olyan magyar állami alkalmazottat a gonosztevők közé soroltak, aki az 1941. évi honvéd bevonulástól kezdődően szolgálatot vállalt addig az időig számítva, amikor a magyar hatóságok föladták a vidéket. Háborús bűnösnek tekintették azokat is, akik a közigazgatást irányították, és azokat is, akik községi szolgálók voltak, akik az épületet takarították, télen fűtötték. De a Magyar Posta alkalmazottait is. Úgy-szintén az ott szolgáló minden határórt vagy más fegyveres szolgálatot teljesítő személyt is. A magyar honvéd hadseregben szolgálatot teljesítő katonaköteles személyt is, bárhol tartózkodott. Tekintettel arra, hogy a Titeli Járás akkor a magyar–szerb–horvát hármashatár szögletében volt, természetes, hogy a helyőrség és a határőrség létszáma tekintélyes számú volt, velük ugyancsak fölszaporodott a „gonosztevők” létszáma. Ezekről is készült külön táblázatos kimutatás.

Kollektív büntetés és kihajtás

Az mindenki számára világos, mit nevezünk kollektív büntetésnek. Ezzel büntették Csurog és Zsablya azon magyar lakosságát, akik túlélték az 1944 októberétől 1945 január második harmadáig ott zajlott mészárlást. Nevezetesen: a háborús bűnösökkel és a megbüntetésükkel foglalkozó tartományi bizottság egy rendelettel, de név szerint fölsorolva őket, mindannyiukat bűnössé nyilvánította, és azonnali hatállyal megfosztotta őket minden joguktól, ingó és ingatlan vagyonuktól, majd a Járek községben kialakított haláltáborba terelte őket. Valójában ugyanazt a büntetést szabta ki rájuk, mint január 23-án a csurogiakra, majd egy hét múlva ugyanazt a rendeletet alkalmazta a zsablyaiakra is. Talán ennek a nemzetközileg tiltott büntetési módnak, a kollektív büntetés alkalmazásának a látszatát akarta a bizottság elkerülni, amikor a mozsori túlélő magyarok ügyét más módszerrel, de hasonló céllal és végeredménnyel rendezte el. A bizottságnak azonban az érvényes honi jogszabályok sem adtak felhatalmazást halálos büntetések kiszabására.²² Kizárólag a (katonai) bíróságoknak volt erre joguk.

---

²² Az akkor hatályos jogi előírások azon a rendeleten alapulnak, amelyeket J. B. Tito, Jugoszlávia marsallja 1944. május 24-én adott ki, s amely azonnal hatályba lépett. Végrehajtása rendeletét az a Josip Hrnčenić fogalmazta meg Tito utasításai alapján még

Idézünk a tizenöt sűrűn gépelt rendelet bevezetőjéből, más részeiből és a végéről.

„A megszállók és támogatóik
VAJDASÁGI
háborús bűncselekményei megállapításának
B I Z O T T S Á G A
Iktatószám 2144 1945
Keltezés IV. 3.

A fasiszta magyar szoldateszka véres uszításának áradata hömpölygött végig 1942 januárjában a Titeli Járásban fekvő Mozsor falun, dr. Svetozar Miletićnek, a nép jogai nagy harcosának, szerb népvézérnek a szülőhelyén, a helyi magyar lakosság tetemes részének támogatásával.”

[A rendelet ezután a 13. oldaláig azzal foglalkozik, hogy mi minden kegyetlenség érte Mozsorban a szerb lakosságot a „magyar fasiszta gonosztevők” részéről, s hogy e cselekményben a helyi magyarság is részt vett. Végül teljes egészében idézzük a 13. oldalon az utolsó bekezdéstől]

„A fentebb kifejtettek alapján a Megszállók és Segítőitársaik Vajdaságban Elkövetett Bűntetteinek Feltárását Végző Bizottság²³ a begyűjtött bizonyítékok [figyelembe vételével]²⁴ meghozza az alábbi

R E N D E L E T E T

A Megszállók és Segítőitársaik Bűntetteinek Feltárását Végző Országos Bizottság Vajdasági bizottsága a Bizottság munkáját szabályozó Szabályzat 19. pontja rendelkezései alapján megállapítja, hogy:”

[S következik a falu maradék magyarságának a felsorolása, csupán néhányuknak a neve maradt ki valamilyen okból, majd így végződik]

Vajdaságban felelősek mint végrehajtók, uszítók vagy közreműködők az idézett Szabályzat 18. pontja szerint, ezért az említett Szabályzat 3. szakasza zs. pontja, valamint A Megszállók és Segítőik Háborús Bűncselekményeit Megállapító Országos Bizottság működése Szabályzatának 12. szakasza s az Országos Bizottság 1944. december 19. keltezésű, 6. számú utasításának 2. pontja 7. és 8. bekezdése értelmében háborús bűnösökké nyilvánítja őket.

---

ugyanaznap, aki a katonai bíróságokról szóló rendeletet is kidolgozta Tito sugalmazásai alapján. Mindkét okmány Tito drvari tartózkodása idején keletkezett, s mindkettőt magyar fordításban közli a Josip Broz Tito összegyűjtött művei c. sorozat 20. kötete a 240–253. oldalakon. Az itt idézett vagy átmesélt részeknél a lábjegyzeteket is figyelembe vettük.

²³ Az okmányban a bizottság megnevezése nem mindig pontosan azonos.

²⁴ Az eredeti dokumentum szerb szövege nem szabatos. Mintha innentől kezdve egyetlen mondat lenne, ezért nehéz megállapítani az alanyát, állítmányát, amely esetleg ki is maradt. Némely helyen úgy tűnik, mintha az országos – szerbiai – bizottság okmánya lenne, valójában azonban mégis az országosnak a vajdasági bizottságáé.

Újvidéken, 1945. március 26-án.

Az Országos Bizottság
Vajdasági Bizottságának titkára
M. Mijanov [s.k.]

Az Országos Bizottság
Vajdasági Bizottságának elnöke
[Olvashatatlan aláírás]

[A bizottság pecsétje.]”

A névsorban ismétlődő, teljesen azonosan írt neveket találunk. Nem tudni, tévedésből-e, ám valószínűbb, hogy csak az összeállítói nem alkalmaztak személyeket megkülönböztető jeleket. Föltehetően nagykorúak szerepelnek itt, 194 férfi és 76 nő, összesen tehát 270 felnőtt magyar személy. Elégé valószínű, hogy ez a névsor éppen a kihajtáshoz kellett.

Furcsa szó maradt fenn a faluban lezajlott tömegirtás után megmaradt magyarok kiűzésének a kifejezésére. A mai napig úgy emlegetik a tanúk, hogy kihajtás. Honnan ered ez a kifejezés?

Abban az időben falusi környezetben kihajtásnak nevezték azt az eseményt, amikor kora reggel a kanász végigtülkölte, majd nem sokkal később a csordás pedig trombitálta az utcákat, jelezve, hogy a disznókat, majd röviddel később a szarvasmarhákat hajtják ki a minden falu mellett megtalálható községi legelőre. Kanász is, csordás is rövid nyelvű, nyersbőr-szíjból több ágon fonott ostorral tanította rendre a jószágait. A mozsori magyarokat nem ostorral, hanem puskatussal, esetenként golyóval hajtották ki. Örökre az otthonukból. Nincs tudomás arról, hogy közülük eddig bárki is rehabilitáltatta volna ártatlanul lemészárolt hozzátartozóját, s természetesen senki egy tetőcserepet, barázda földet, egy para pénzbeli kártérítést nem kapott vissza elkobzott vagyonából.